

Tevfik Fikret ile Mehmet Akif Kavgası Nasıl Başladı?

Mehmet Akif Ersoy, haksızlıklar karşısında sessiz kalamayan tabiatı ve inançlı kişiliğiyle dinî hassasiyetlerini sosyal konular üzerinden şiirle estetize etmiş bir şairdir. Bu yönüyle incelendiği vakit şiirlerini (Türk edebiyatında ve Türk şiirinde) kendinden önceki şairlerden farklı bir perspektifle inşa ettiği sonucuna varılabilir. Mehmet Akif; mevcut poetikası itibarıyla dinî hassasiyetleri yüksek, toplumcu bir şiir inşa etmiştir. Yoksulluk, haksızlık, taassup, geri kalmışlık, adaletsizlik gibi toplumsal çelişkiler karşısında Müslüman bireyin konumu onun şiirinin gövdesini oluşturan temalar olmuştur. Kişilik özellikleri itibarıyla sakin bir yapıya sahip olsa da inandığı değerler söz konusu olduğunda bir adım bile geri atmayan duruşa sahip olan Mehmet Akif'in edebiyat dünyasında girişmiş olduğu en sert kalem kavgası şüphesiz ki Tevfik Fikret'le arasında yaşanan ve edebiyat tarihine "Zangoç-Molla Sırat Tartışması" olarak da geçen polemiktir. Polemiğin düşünsel arka planının şiirle ifade edilmesi iki şairin de şairliklerini düşüncelerini aktarmada bir araç olarak kullandıklarının en büyük göstergelerindedir.

Kavgayı Başlatan Tarih-i Kadim

Tevfik Fikret, hayatı incelendiği vakit yaşamının gençlik yıllarında dine ve İslamiyet'e karşı olumsuz tavrı olmayan bir şair olarak görülmektedir. Tevfik Fikret'in İsrâ suresindeki ayetin mealini yaparak sabah ezanını tasvir ettiği dizesi bilinen dizelerindedir. Rübâb-ı Şikeste ve Halûk'un Defteri kitaplarına almadığı "Sancâk-ı Şerîf Huzûrunda" adlı müstezadı şairin gençlik yıllarında dinî hassasiyetleri yüksek olduğunun önemli göstergelerindedir. Ancak gerek Servet-i Fünun döneminde Batılı yazarların fikirlerinden hareketle materyalist düşünceyle tanışması gerek özel yaşantısındaki bazı travmatik hadiseler onu gitgide İslamiyet'ten ve tüm inançlardan uzaklaştırmış, yaşamının son yıllarında da panteist bir düşünceye yaklaşmıştır.

Panteizm, bir diğer adıyla tüm tanrıçılık her şeyi içine alan bir tanrının, evrenin ya da doğanın var olduğu ve insanın da bu her şeyi kapsayan tanrının/doğanın/evrenin bir parçası olduğu görüşüdür. Panteist düşünce antropomorfik bir tanrı anlayışını reddeder. Panteist düşünceye göre tanrı her şeydir ve her şey de tanrıdır. Sahip olduğu teolojik yaklaşım itibarıyla İslamiyet'ten ayrılan bir düşünce olan panteizm, Türk aydınının Batı karşısında alınan yenilgilere çare ararken karşılaştığı aydınlanma felsefesi ile Türk düşünce hayatında kendine yer bulmuştur. Bugün Yunus Emre, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi edebiyatçıların eserlerinden dahi panteist düşünceye ilişkin çıkarımlar yapılabilmektedir.

Tevfik Fikret'in panteist düşünceye angaje olmasını ise dönemin şartları, şairin kırılmalı ve buhranlı tabiatı ve kişisel trajedilerin bir sonucu olarak görmek muhtemeldir. Annesini hac yolunda, kız kardeşini ise dinî hassasiyetleri olduğunu düşünerek evlendirdiği kişinin şiddeti neticesinde kaybeden, İkinci Abdülhamit'in padişahlığı süresince İstibdat Dönemi olarak anılan devirde düşünce özgürlüğü ile ilgili sayısız sorunların yaşanması ve baskıcı anlayışın egemen olması bu baskıcı anlayışın yine dinî hassasiyetleri yüksek olduğu bilinen İkinci Abdülhamit'in kişilik özellikleriyle eş tutulması Fikret'te dine ve dinî değerleri yaşam felsefesi hâline getirmiş yazarlara karşı olumsuz bir algılayışın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tevfik Fikret, yaşantısını ve ülke atmosferini belirleyen olumsuz şartların müsebbibi olarak İslamiyet inancını görmüş, 1905 yılında da bu inanıştan hareketle meşhur *Tarih-i Kadim* manzumesini kaleme almıştır. Manzumenin fikrî atmosferi şairin dönemin İstanbul'una karşı bir nefret objesi olarak yaklaştığı *Sis* şiiri ile benzerlik göstermektedir. *Tarih-i Kadim* şiirinde öfke dinlere, tarihe ve savaşımlara yöneltilmiştir:

Ne zaman geçse bir ketîbe-i şân,
Dâima reh-güzâra hûn-efşân

Bir bulut sâye-bâr olur; mutlak
Başta, en başta kanlı bir bayrak,

Onu bir kanlı tâc eder tâkîb.
Sonra hûnin vesâil-i tahrîb:

Mızrak, yay, kılıç, topuz, balta,
Mancınık, top tüfek, sapan...
Arada kanlı âmirleriyle cünd-i vegâ:¹
(...)

Her şeref yapma, her saadet piç;
Herşeyin ihtidası, âhiri hiç.

Din şehîd ister, âsümân kurbân;
Her zamân her tarafta kan, kan, kan!..

Söyler, inler, sayıklar; elhâsıl
Beşerin anlatır ne yolda, nasıl

Bu sakâmetli ömrü sürdüğünü;
Görürüm kanların köpürdüğünü,²

Bu bölümde görüldüğü üzere Fikret, dinin insanı ölüme ve savaşa yönlendirdiğine ilişkin bir düşüncesi vardır. Dünyadaki tüm savaş ve kırımların dinî inançlardan kaynaklandığını düşünen şair, dinlerin düşünsel etkisinin var olmadığı bir dünyada savaş ve kırımların olmayacağını düşünmeye başlamıştır. Bu düşünceleri şairin dinî inançlara yönelik olumsuz kanaatinin bir göstergesi olsa da Mehmet Akif'in tepkisine esas teşkil eden bölüm şairin kutsal kitaplara ilişkin ifadeleridir.

Yırtılır, ey kitâb-ı köhne yarın³

(devril ey) Yıkıl, ey köhne taht-ı istiklâl;
Zîr-i kahrında inliyor ensâl!

Hep senin, işte hep senin eserin!
Göz yaşından yapılma incilerin

Parçalan, ey şikeste-fer iklîl,
Şu yığınlarla ihtiyâc-ı sefil

Görsen artık nasıl yosunlanmış...
Size mâzî ne hisle aldanmış?⁴

Mehmet Akif, *Tarih-i Kadim* şiirine kadar Tevfik Fikret'e ilişkin olumlu kanaatleri olan hatta onu yücelten ifadeler kullanmış bir şairdir. Fikret için kullandığı "Naci gelmeseydi Fikret gelmez, Fikret gelmeseydi ben gelmezdim." sözü kendi poetik ve politik duruşuna Fikret'in etkisini gösteren önemli bir delil olarak kabul edilebilir. Ayrıca iki şairin biyografileri incelendiğinde şaşırtıcı derecede benzerlikler olduğu görülecektir. Tevfik Fikret memuriyetten iş olmadığı için yeteri kadar çalışmadığı, bu yüzden aldığı maaşı hak etmediğini düşündüğü için istifa eder ve aldığı maaşı iade eder. Mehmet Akif, çok ihtiyacı olmasına rağmen, İstiklal Marşı Yazma Yarışması'nın para ödülünü kabul etmez. Fikret, Galatasaray Lisesindeki müdürlük görevinden de hakkında çıkan "Zimmetine para geçirdi." dedikodularından duyduğu üzüntü sebebiyle ayrılır. Mehmet Akif de aynı dairede çalıştığı arkadaşının işe girişinde "torpili" olduğu iddiası sebebiyle istifa eder. Ahlaki tutumları bakımından iki şairin de ikiz olarak değerlendirilebileceği noktalar sadece bunlarla sınırlı da değildir. Türkiyat Enstitüsü Araştırmaları Dergisi'nin 2016 tarihli elli altıncı sayısında yayımlanan Mustafa Aydemir'in "Tevfik Fikret ve Mehmet Akif'in Benzer İsimli/Temalı Manzumeleri" adlı makalesi bu ikizliğin derinliğini arttıran verileri ortaya koyan bir çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Bunca fikri, ahlaki ve poetik ortaklığa rağmen Mehmet Akif'in en hassas olduğu konu olan inanç hususunda Fikret'in yapmış olduğu "saldırı" Akif'i büyük bir öfkeye sevk eder. O büyük tartışmanın fitilini ateşleyen şiirini yayımlar:

Üdebânız hele gayetle bayağ mahlukaat...
Halkı irşad edecek öyle mi bunlar? Heyhat!

Kimi garbın yalnız fuşşuna hasbî simsar;
Kimi İran malı der, köhne alır, hurda satar!

¹ Tevfik Fikret, *Rubâb-ı Şikeste*, Salkımsöğüt

Yayınevi, s.260

² Age. s.261

³ Age. s. 264

⁴ Age. s.263

Eski divanlarınız dopdolu oğlanla şarab;
Biradan, fahişeden başka nedir şi'r-i şebab?

Serseri: hiçbirinin mesleği yok, meşrebi yok;
Feylosof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!

Şimdi Allah'a söver... sonra biraz bol para ver:
Hiç utanmaz; protestanlara zangoçluk eder!

Şiirde, her ne kadar Fikret için “zangoç” benzetmesi yapılsa da esas eleştiri Fikret’in muhitine yöneliktir. Belli bir gruba yöneltilen öfke son dizede Fikret’in şahsında hakaretvari bir söyleme dönüşmüştür. Ancak bu öfkeyi Akif’in kişisel hırısından ziyade aşkınlaştırdığı inancına yapılan saldırının verdiği duygusal tahribatın yarattığını söylemek daha vicdanlı bir yorum olacaktır. Kullandığı ifade ile ilgili olarak dile getirdiği düşünceleri de bu tezi doğrular niteliktedir: “Bu adam Peygamberime sövdü, babama sövse affederdim, fakat Peygamberime sövmek? Bunu ölürüm de hazmetmem, diyordu.”⁵ Akif her ne kadar öfkeyle yazdığı bu şiirin arkasında bu şekilde durmuş olsa da şiiri Safahat’ın ilerleyen baskılarına almayarak bu tarz bir söylemle barışık kalamayacağını göstermiştir. Tevfik Fikret’in *Tarih-i Kadim’e Zeyl* adlı şiirinde Âkif’e yönelik sitemleri bunda etkili olmuş olabilir:

Molla Sırat'a

Ben ki üç beş pulu tercihinden
Pirotestanlara zangoçluk eden

Şâirim... Zîver-i Kürsî-yi Yakîn,
Şâir-i müctehid-i dîn-i mübîn,

Hazret-î Molla Sırât'a ebedî
İhtirâmâtımı takdim ile bî-

Bî-tereddüd diyorum: "Zangoçluk"
Lûtf-ı tavsifine şâyân olduk;

Lâkin aldanma sakın üstâdım,
Ben de bir parça muvahhid zâtım.

Bana anlatma o ra'nâ dîni;
Bilirim ben de senin bildiğini.

Okudum ben de kitâb-ı gaybı;
Dinledim ben de itâb-ı gaybı.

Ben de sizler gibi câmi' câmi'
Dolaşıp Hâlik'e oldum râki.

Şevk-i cennetle hayâlim meşgûl.
Yüreğim havf-ı cehennemle melûl;

Ben de tırmandım ulu tubâya;
Ben de çıktım Mele'i- a'lâ'ya;

⁵ Mithat Cemal Kuntay, Mehmet Âkif'ten aktarıyor.

Ben de âşıktım ezân nağmesine;
Bir koşardım ki o Allâh sesine!

Ben de teşbih ü duâ, savm ü salât,
Hepsini, hepsini yaptım heyhat!

Çünkü telkinlere aldanmıştım,
Kandığın şeylere hep kanmıştım.

Bilmeden, görmeden îmân ettim.
Nefsimi dînime kurbân ettim.

Sevdim Allah'ı da, Peygam-ber'i de;
O alay kaldı bugün hep geride.

Anladım çünkü hakikat başka.
Başka yoldan varılmış Hakk'a.

Saydığım hârikalar, mu'cizeler
Birer efsûn-ı zekâdır ki beşer

Bî-tavakkuf açıyor sırlarını;
Mu'cizât ehli unutmuş yarını.

Muğfel ü muğfil o Îsâ, Mûsâ;
Köhne bir kizb-i mutalsamdır asâ.

Beşerin böyle dalâletleri var:
Putunu kendi yapar, kendi tapar!

Ara git deyrini, gez Kâ'be'sini;
Dinle tekbîri, işit çan sesini,

Göreceksin ki bütün boşluktur,
Umduğun, beklediğin şey yoktur.

Düzme Allâh'ı gibi Şeytân'ı,
Buda'sı, Ehrimen'i, Yezdan'ı;

Topunun hâliki bir vehm-i cebîn.
Gölgeler, gölgeler... onlarda derin

Bir karanlık sezerek çevrildim,
Acı bir sadme yedim, devrildim.

Şimdi, bî-kayd-ı cinân ü nîrân,
Severim fitratı hayrân hayrân.

Ben ne ma'bûd, ne muabbid bilirim;
Kendimi hilkate âbid bilirim.

Gökte binlerce mesâcid görürüm,
Onda vicdanımı sâcid görürüm.

Bu sücûd işte benim tââtım,
Bu ibâdette geçer sââtım;

Bu ibâdette fahûr ü hurrem,
Ben, beni bir kayadan fark etmem.

Bir minik kuşla biriz tapmakta;
Ben de tehlîl ederim, ishak da.

Doğruluk, hubb ü vefa, mahviyyet,
Merhamet, hayr ü hamiiyyet, nasfet,

Sonra bir şâire zangoç dememek;
İşte vicdânıma bunlar mahrek.

Düşünüp işlemek âyînimdir:
Yaşamak dîni benim dinimdir.

Mü'minim, varlığa îmânım var;
Her kanat bir melek eyler ikrâr.

Enbiyâdan yaşarım müstağnî,
Bir örümcek götürür Hakka beni.

Kitabım sahn-ı tabîat kitabı;
Bendedir hayr ile şerr esbâbı.

Varırım böyle der-i merkadecek;
Ba's ü ukbâya mahâl görmem pek.

Taşırım kalb-i şegaf-peymâda
Beşerin aşkını, âlâmını da.

Dîn-i hak bence bugün dîn-i hayât;
Sen ne dersin buna hey Molla Sırat?⁶

⁶ Age. s.271-274

Bu tartişma edebiyat tarihimizde yer alan tüm tartişmalar gibi arka planında gcl bir ideolojik çatışma, madde-mana ve İslamiyet-Panteizm eksenli bir felsefi farklılığın dışavurumundan ibarettir. Türk modernleşmesinde Batılı bir modeli savunan Fikret'le yerli bir modeli savunan Akif'in varmak istedikleri yer itibarıyla bir farklılıkları yoktur. Aralarındaki fark, metot farkıdır. Hiç şüphesiz ki bu tartişmayı yaratan çatışma da şairler arasındaki metot farkından ileri gelmektedir.

Kaan Eminođlu, "Tevfik Fikret ile Mehmet Akif Kavgası Nasıl Başladı?"

<https://www.fikirtepede.com/edebiyat/tevfik-fikret-ile-mehmet-akif-kavgasi-nasil-basladi/>

(Yayın Tarihi: 26 Mayıs 2024).